

LIST ZA KULTURU
I UMETNOST *

polje

93

Ma kolikonom se činilo da filozofija postavlja i danas ista pitanja, koja je postavljala i na samom početku svoga razvika, i da u njihovom rešavanju — što se tiče odgovora na pitanja o čoveku — nije daleko odmakla, savremena filozofija je utoliko vitalnija ukoliko ta večna pitanja postavlja na način koji odgovara stepenu razvika i uslovima savremenog čoveka. Ali da bi jedna filozofija ostala vitalna i da bi mogla da prevaziđe granice date epohe, ona mora da bude uvek otvorena, uvek okrenuta novim pitanjima i problemima, sa kojima se čovek neprestano suočava u toku svoje dugotrajne istorije. Stoga takva otvorena filozofija ne može gajiti pretenziju da može rešiti sve probleme i čovečanstvu ponuditi gotove recepte za njegov razvika, ukoliko i sama ne evoluira. U srži kakve filozofije je antidogmatizam i antifetizam, koji vode idoloopoklonstvu i otuđenju čoveka i njegove slobodne i stvaralačke misli i akcije.

Baveći se pitanjima koja će još dugo, ako ne i zauvek, ostati nedokučiva egzaktom naučnom istraživanju, filozofija treba da izgrađuje teorijske modele kao okvire opšteg i celovitog shvatanja sveta i čoveka. Otkrivajući stalno nove probleme ljudske egzistencije, filozofija ne može pretendovati nikad da je pronalazi krajnje uzroke svemu postojećem i krajnja rešenja za ljudske probleme.

Osnovnu pretpostavku filozofiranja otkrili su još stari sofisti, izričući misao: „čovek je mera svih stvari“, jer ovaj svet u kome živimo je takav kakav je samo po tome što ga je čovek prema svojoj meri stvorio. Ali je ova „ljudska mera“ istorijski ograničena. Vremenski i istorijski nije ograničena samo ljudska praksa, već i ono što je u praksi implicitno dato — ljudska moć imaginacije. Stoga se snaga stvaralaštva meri prevaziđenjem istorijskih granica. U filozofiji stvaralaštvo se manifestuje kao misaona transcendencija, te pogled u budućnost nosi u sebi uvek elemente utopije. Ali pravom filozofu je neophodna takva utopija, koja u sebi sadrži genijalno predviđanje i smelo vizionarstvo. Može se reći da se svaka nova humanistička filozofska misao najpre pojavljuje kao utopijsko protistavljanje novog sveta starom, čvrstom ukorenjenom, kao otkrivanje novih ideala čija je ostvarljivost još neizvesna. Ali svaka filozofija ne ostaje utopijska. Filozofija ima doista humanistički karakter tek onda kada otkrije uzroke ljudskih patnji i problema, kako one egzistencijalne tako istorijske i kada ukaže na puteve derazijenacije i ljudske emancipacije — kada pronade put od utopijskog do realnog. Marx je pretendovao da svojom filozofijom reši taj zadatak i on je ostvario dijalektičko spajanje utopijskog, vizionarskog i realnog. Postmarkistička filozofija nije uspevala da sledi taj put, zato se sve više pretvarala u svojevrsni pragmatizam.

Sušтина kontinuiteta ljudske istorije, koji filozofija treba da izrazi, jeste u tome da se čovek u svom razviku stalno približava svojim utopijskim idealima, i da iznova stvara više, nedostižnije, transcendirajući postignuto van sebe i u sebi samom. Unoseći stvaralačke ideje subjektivnog iskustva u objektivno društveno-kulturno nasleđe i iskustvo čovečanstva, čovek je pretvarao svoje fantastične zamisli u realnost i ostvarivao humanizaciju prirode i svoje ljudske prirode. Filozofija se može, dakle, shvatiti kao razvojna misao čovečanstva, koja transcendira granice istorijskog datog, kako u društvu u kome nastaje, tako i svoje sopstvene granice. U tom smislu svaka velika filozofija je „otvorena“, ona mora ostaviti mogućnost daljeg razvoja svojih fundamentalnih stavova, pa čak i onda kada je sam tvorac sistema zatvorio i doveo do krajnje tačke apsolutnog znanja. Ukoliko marksizam pretenduje da ostane vitalan i izvan istorijskih okvira i neposrednih istorijskih ciljeva iz kojih je ponikao, mora težiti da se tako ostvaruje.

Ja smatram da je naš filozofski i ljudski zadatak borba protiv mistifikacije marksizma, koji je po svojoj suštini protiv svake mistifikacije ljudskog znanja i obogotvoravanja bilo kog filozofskog sistema. Paradoksalno je, ali istinito, da je marksizam poslužio u izvesnim periodima savremene istorije, kao opravdanje takvih postupaka, kojima se u ime marksizma zabranjivala sloboda misli i umetničkog izražavanja i propisivali putevi kojima je-

zaga pešić-golubović

MARKSIZAM
I
SAVREMENI
SVET

dino sme ići filozofija, literatura, umetnost. Nasuprot tome, Marxov humanizam je upućivao na takvu filozofiju, koja mora imati veliko razumevanje za čoveka, pa prema tome, ne može godredivati čoveka, njegove raznolike potrebe, njegove stvaralačke ideje, šablonima jednog jedinog, i to vulgarizovanog i umrtvljenog pogleda na svet, kao što je dogmatički marksizam. Marksizam je po svojoj suštini suprotnost dominaciji jednog nepromenljivog pogleda na svet, koji se kanonizira i nameće snagom fetizovanog autoriteta.

Biti marksist-filozof znači upućivati filozofiju da sama sebe koriguje u skladu sa razvikom čoveka i njegovog znanja. Danas se više ne može samo ponavljati klasični marksizam. Marksist danas stoji pred vrlo ozbiljnim i odgovornim zadatkom: da osavremeni marksizam, da ne bi ostao filozofija XIX veka. Stoga je prvi zadatak marksiste da skine sveštenički oreol sa glave tvorca marksizma, da se prema marksizmu ne bi odnosio kao vernik prema katičizmu.

Marksizam shvatamo kao revolucionarnu filozofiju, kojoj je tuđ svaki konzervativizam i konformizam, pa i kada se proklamuje u odnosu na njega samog, kao filozofiju. Marksizam ne može zahtevati kritičnost

prema svemu postojećem, a da istovremeno ne gubi kritičnost prema sopstvenim filozofskim, stvaralacima. Filozofija ne može napredovati samo u protivstavu prema nekoj drugoj filozofskoj orijentaciji, već mora kritički preispitivati i svoja sopstvena shvatanja. Stoga je apsurdno kada se u ime marksizma prihvataju večne, jednom za uvek date, nepromenljive istine. Isto je tako apsurdno u ime marksizma opravdati sivilo misli, koje u osnovi znači gašenje onoga što je jedinstveno, individualno i svojevrsno, a što je rezultat subjektivnog iskustva i stvaralačke imaginacije — u ime standardnog i tipiziranog.

Po svom humanističkom i dijalektičkom karakteru marksizam je revolucionarna i kritička filozofija. Humanizam marksističke filozofije znači, u stvari, aktivizam i buđenje i osvešćavanje čoveka za istorijsku akciju, u kojoj on sam mora ostvariti sopstveno oslobođenje. Mi ne možemo prešokčiti realne okvire društvenih i kulturnih uslova, koji nam stoje na raspolaganju, gradeći novu humanističku zajednicu. Ali, imajući u vidu da je čovek uvek cilj, i da u ovom slučaju cilj i sredstva ne smeju menjati mesta, mi možemo učiniti da u datim uslovima otvorimo nove mogućnosti, jer čovek stvara svoje mogućno-

sti, ali samo onda kada prestane da fetizuje stvari izvan sebe. Sve dotle on je u vlasti slepe nužnosti, a neslobodnosti, koje je u stanju da iz nužnosti izvlači konsekvence najpogodnije za sebe, i da na taj način sam stvara svoju istoriju.

Opor marksista prema humanističkim idejama Marksa nije ni do danas savlada. Ono što je predstavljalo jezgro Marksove filozofije proglašava se za apstraktni humanizam. Tu dolazi do zamenjivanja filozofije marksizma ideologijom. Ako bi marksizam kao filozofiju tako sužavali, on bi se sveo na pragmatičku doktrinu, koja ne bi bila humanistička filozofija u pravom smislu, jer konkretnost takvog „humanizma“ ne bi prelazila okvire onog što istorijski ograničava čoveka. Svojevrsna ljudska osobina jeste da predviđa ono što se javlja kao moguće, a što stoji iza granica neposredno datog. Tu sposobnost humanistička filozofija treba da podstigne, da bi omogućila ne samo da čovek ostvaruje humanizaciju uslova u kojima živi, nego i humanizaciju samog sebe. Stoga humanistička filozofija nikad ne sme ostajati samo u granicama datih uslova u ime toga da bi bila „konkretna“. Filozofija je uvek manje ili više apstraktna i to nije prosto njen nedostatak, nego njena diferencijalna specifičnost u odnosu na egzaktne nauke i u odnosu na ideologiju, jer filozofija govori o „čoveku“ kao takvom, o načinu i smislu ljudske egzistencije. Zato se humanizam ne može deliti na „konkretni“ i „apstraktni“, jer je on uvek i jedno i drugo — u protivnom, nije humanizam; u prvom slučaju bi se sveo na pragmatičko zadovoljavanje datim uslovima; u drugom, postao čista utopija.

Marksistička filozofija je aktivistička. Takav realni aktivizam i humanizam, koji osposobljava čoveka da nađe svoj istorijski put na liniji stalne humanizacije, nije postila nijedna druga filozofija u toj meri. Savremena egzistencijalistička filozofija je takođe aktivistička i zbog toga na izvestan način humanistička. Ne može se poredi da su filozofi egzistencije učinili u oblasti filozofije ono što je Freud u oblasti psihologije — oni su uspeali da proniku u sferu subjektivnosti čoveka i da otkriju njegove egzistencijalne protivrečnosti, govoreći u ime prosečnog čoveka iz svakodnevnog života. Njihove analize personalne egzistencije obogaćuju filozofsku antropologiju. Stoga filozofija egzistencije, kao i personalistička filozofija, predstavljaju značajno poglavlje u razviku filozofske koncepcije o čoveku. Ali filozofija egzistencije, iako potencijalno humanistička u krajnjoj liniji deluje nihilistički: filozofi egzistencije pokazuju čoveku njegove egzistencijalne dvosmislenosti, ali mu ne pružaju mogućnosti da shvati njihov koren i da pronade ključ za njihovo rešenje: oni suočavaju čoveka sa njegovim protivrečnostima, ali umesto da mu pokažu kako da savladuje postojeće kontradikcije, oni ga ostavljaju u stanju prestravljenosti, brige i apsurda; oni naglašavaju da je čovek odgođen za svoju sudbinu i sudbinu čovečanstva, ali prepustajući tu sudbinu arbitrarnom izboru pojedinačne egzistencije, jer ona nema nikakvog znaka koji bi joj pokazao šta treba da čini, oni zarobljavaju čoveka teretom koji je pretežak za njegova pleća, i izazivaju kod njega neizbežno osećanje krivice i strave.

Marksistička filozofija je, nasuprot ovome, u pravom smislu aktivistička, jer nastoji da objasni zašto čovek treba da se bori i kako može da ostvari svoje oslobođenje. Stoga je marksistička filozofija humanistička, jer ne ostaje samo na tome da govori o čoveku; ona je istovremeno i poziv upućen čoveku. I još više od toga, marksistička filozofija obavezuje čoveka da se angažuje i izbori svoje ljudsko dostojanstvo. Biti čovek nije samo faktička i istorijska datost, već i zadatak, koji se kao imperativ postavlja svakom pojedincu. Zato je pravi humanizam optimistički po svom karakteru, jer mora da otvori oči čoveku i da ga suoči sa teretom odgovornosti koji preuzima ne sebe kao akter svoje istorije, ali i da mu ukaže perspektive i moguće puteve oslobođenja.

Ali marksizam se pokazuje kao umijna filozofija u odnosu na egzistencijalizam i personalizam tek onda ako se humanističke komponente izvuču iz zaborava i iz okamenjenih i pojednostavljenih okvira vulgarizovanog marksizma.

Isticanje prednosti marksističke filozofije, koju ona potencijalno ima nad nekim

Likovni priloz u ovom broju uzeti su sa prvog međunarodnog trijenala scenografije i kosti mografije

(NASTAVAK NA 2. STRANI)

5 pesama

NOĆNI RAST RECI

Prevelika je ova tužna ptica za moj noćni svet
Cveni zmaj kroz granje smrti poziva i viče
Mesto zvezde u mom pčelinjem prostoru gde se
traste cvet
Mali koren reči u šapatu pritajenom niče

Smrt je previše tužna bez kiša i kiše što lije
Ležim ranjen ptičjim senkama drvećem i vodom
Moj govor je smrt ptica grom i nož iz kanije
Modra i zelena reka što u snu rađa plodov

Znam, bratime se divlji vetrovi i senke
U najdivniju igru noći i ptica
Ostajem sam: Ja drugi koren reči
da budem šapat u pčelinjem prostoru bez lika.

PESMA

Treba li da umirim ovu krv
Dve planine moje krvi, dva roga avgustovska
I dok se zastabluje koren

mihail rendžov

I dok mi se ljubav ozvučava
Treba li da umirim ovu krv

Treba li da umirim ovu krv
Ovo zlato od vojski i noževa
Ovu šumu od pesama i buna
Uveče kad mi je oružje zapaljeno
A oči metalne
Treba li da umirim ovu krv

To što neću nikad reći
Zvuk je po bakarne trube
I brod crn i piratske nežnosti grube
To što neću nikad reći
Iznici će u požaru nekom
U krugu tajnom što se na dnu pakla steko
To što neću nikad reći
Ako vas potraži prijatelji moji
Glas će biti iskriv u poludejloj boji
To što neću nikad reći
Nad gradom je oblak i gospod bog

Zar sotona jednorog
To što neću nikad reći
To što neću nikad reći.

KLISURA

Niži sam od zemlje. Na ovom putu nema krstova
ni praznina. Modro zgariste palim u krvi
i osećam: gori nešto vuče u mojoj pritajenosti.
Brazdim po sebi. Ako me ovde sretnete na svim
morima bura će jedra da sagori pa će tada
umesto duge reke da imaju crne ugarke
za rukovanje.
Bubrim do slepila. Ljudi, zapalite
divlje vetrove ne bi li zmaje zapištale
i koža im se osušila.

Kiša u meni ostaje ukleta.

GDE MI JE TO NEBO

Gde mi je to nebo taj oganj i daždevi
Od zemlje i svojeg samokresa dve bulke
i dve noćne pite neka me odvoje
Kolibu sam prodao
(put mi je žuto more i cvetovi)
Noć sam crnu zamenio
(dan mi je zvezdano polje i vetrovi)
U crno ždrebe dah ču svoj da pretvorim
Da promađem hladnu česmu i kolibu
I vuk da budem i srna i zvezda da me satire
Gde mi je to nebo
Taj oganj i daždevi?

S makedonskog preveo:
Vlada Urošević

(NASTAVAK SA 1. STRANE)

drugim savremenim antropološkim pravci-
ma ne znači, međutim, da se marksizam
može suprotstaviti svim filozofskim shva-
tanjima kao isključivi posednik apsolut-
nih istina. Marksizam je nastao kao filo-
zofija XIX veka i tu činjenicu ne smemo
izgubiti iz vida. Dalja sudbina marksizma
kao filozofije zavisi od toga koliko će us-
pešno savladivati sopstvene granice i trans-
formisati se u filozofiju našeg stoleća. Sto-
ga, marksizam i danas, kao što je bilo i
u Markovo vreme, mora učiti od drugih fi-
lozofskih shvatanja. Marksizam se dugo od-
nosio isključivo i netolerantno prema svim
drugim savremenim filozofskim shvatanji-
ma, što je dovelo do toga da se, nezbežno
zatvoren u svojoj izolovanosti, sterilizo-
vao. Danas marksizam mora da bude u
neprestanom dijalogu sa savremenim fi-
lozofskim pogledima, koja pokreću prob-
leme čoveka našeg stoleća, sučenog sa za-
gonetkama, koje nisu bile poznate Marko-
vim savremenikima. Ako hoće da sačuva
svoju vitalnost i da bude filozofija savre-
menog sveta marksizam mora reagovati
na probleme koje savremeni svet postavl-
ja, ne samo u sferi ekonomskog i politi-

kog života, već i u sferi ljudskih dilema.
Ali reagujući na njih marksizam mora iz-
građivati nove kriterijume, da bi bio u
stanju da razume novu situaciju i grandio-
zne promene koje su se dogodile u naj-
novijoj istoriji.

A jedna od fundamentalnih promena,
koja karakteriše našu epohu, jeste pome-
ranje značaj objektivnih okolnosti u kor-
rist subjektivnih faktora, tj. narastanje
svesti o tome da čovek danas drži sud-
binu svoje vrste u svojim rukama. Ta
svest o značaju svesne, subjektivne odlu-
ke nameće i shvatanje o ličnoj odgovor-
nosti ljudi u procesu stvaranja istorije.
Marksistička filozofija u takvim uslovima
ne može ostajati na starim prioritetima u
ocenjivanju važnosti problema koje treba
rešavati, niti može insistirati na istinama,
koje na današnjem nivou razvika nauka
i savremenog sveta postaju sve relativnije.
Suprotno Markovom vremenu, kada je u
borbi protiv uticajnih idealističkih shva-
tanja nemačke klasične filozofije trebalo
dokazati materijalnost i objektivnost sveta
i materijalističku zasnovanost čoveka i
njegovog idealnog sveta, današnji svet je
mnogo više sklon da prihvati pragmati-
stičku filozofiju i da fetišizuje materijalni

svet, u kome savremena tehnika postaje
ključ za rešavanje svih ljudskih problema.
Danas su u nauci neke istine mark-
sističke filozofije postale osnova za ob-
jašnjenje kako antropološke strukture
čoveka tako i njegovog psihičkog
života. Ali je danas u nauci i fi-
lozofiji mnogo aktuelnije dokazivati
šta i koliko čovek može da učini da
ga svet stvari i tehnike ne uništi; kakva
je uloga čoveka u procesu sopstvene
humanizacije. Stoga u našoj epohi akce-
nat mora biti na humanističkim elemen-
tima marksističke filozofije, koji su pri-
sutni u delima Karla Marxa, ali ih treba
razviti i prilagoditi nivou i potrebama
savremenog čoveka. Tako orijentisana
marksistička filozofija ne može prekidati
vezu sa filozofsko-antropološkim shvatanji-
ma drugih savremenih pravaca, svati su
pravovremeno reagovali na moderne
uslove života i probleme današnjeg čo-
veka, dok se marksizam guši u nemoguć-
nosti sopstvenog dogmatizma.

Ali marksizam se kao humanistička fi-
lozofija može ostvariti do kraja samo ako
neguje kritički odnos prema društvu u
kome se razvija. Stoga, treba odbačiti
shvatanje da se sa kapitalizmom završava

kritičnost marksističke filozofije prema
stvarnosti i prihvatiti ideju da je „kri-
tička postojednost“ permanentni zadatak
humanističke filozofije. Zato marksizam
kao filozofija ne može biti opravdanje so-
cijalističkog pokreta u ovom ili u onom
obliku, već u ime sve punijeg ostvarenja
humanističke zajednice mora neprestano
korigovati socijalističku praksu i unapre-
đivati socijalističku teoriju. Takva filo-
zofija, okrenuta čoveku i njegovim uvek
novim problemima, ne može se vezivati
isključivo za jednu klasu, jer iako se jav-
lja kao teorijsko shvatanje, koje stoji u
osnovi praktične revolucionarne akcije
proletarijata, ona se ne može ostvariti bez
ukidanja proletarijata, kao što je rekao
Marx, tj. bez ukidanja „radnika“ kao par-
cijalizovanog čoveka. Stoga, marksizam
kao filozofija nije bio nikad isključivo po-
gled na svet radničke klase, već je okup-
ljao uvek sve humaniste, kojima su na
svu ležali problemi čoveka i njegove pri-
ruke, i koji su bili spremni da se založe za
radikalno oslobođenje čoveka. Marksistička
filozofija je na taj način praktično preva-
zila okvire klasne ideologije, postajući
filozofija savremenog sveta.

Zaga PEŠIĆ-GOLUBOVIĆ

5 pesama

PROLEĆE I

Ope tupe mangupe
man se daso dangube
oko sveta sveta teta
u ozonskoj suknji šeta
gde promađe dva kreveta
odmah spoja
pospe sjaja
tela svojga
glave zbraja
svrača skorog pobačaja
metlom gustom čisti duše
pere, prostre da se suše
pa na vlažne ruje duše
vrelim dahom derta puše
kroz sulundar vetar duše
majke loču oči puše
deca pala pod astala
mle lutke grizu čitke
posle cike na Micike
a pre trke na bicikle
znojni Rade zumbul krađe
kaliraju vojske mlade
kiše plahe na uzdahe
skvase veru zoo-zveru
po gradu se prašnom veru
neko s' dere nekog deru
janjci ginu cveće cveta
i ne umre — eto leta

PROLEĆE II

Uskrsava burna na putu orgija
prastare topline slepa energija
i stazama većinom zamorene vode
polaze da zemlju izranjenu plode.

Pretučeni žalni ko welo smilje
ko uzvike sreće vraćajući kletve
polaze ljudi zverovi i bilje
na put kroz ritual seve rastu žetve.

Sve je dobro znano: uskislila su jela
sa krikom drveće listove porađa

mirjana stefanović

semnim sokom smrti zemlja nabubrela
prima starce koje dužnost oslobađa.

Lanjske hrane trule i dižu se boljke
raspadaju pluća, radaju se telci
u nov život kreću krctice i školjke
s uzdahom „šta mogu“ odapinju strelci.

Bela deca jure plinom uzvitanom
žrtve energije što ih zaposeda
sa strane umorno biće sveta gleda
deo sebe zmirežen žute sile planom.

Uskrsava burna na putu orgija
prastare topline slepa energija
i stazama većinom zamorene vode
polaze da zemlju razboljenu plode.

GRANICE

Utihnuła zverska narcis uzbuđenja
na zalasku trube poslednje se gase
predstoji još deset hiljada buđenja
u tupu saznanje „nema ko da spase“.

U muzici zvonoj čelija što niču
prašnom obilju zvezdane slepoće
ti bi žiža svega u koju se stiču
vatreni prividi bitka koji hoće.

Svemir u snu rasta — strela ka budućem,
ti na budnom vršku izvidnik i talac
budenje te rasu po gradu gorućem
i pod noge ludih kojim osta stranac.

I ludimo dalje pusti i obzirni
bića s ove strane izlišnog bujanja
saznali smo mrežu za smo mirni mirni
u gluvoću vatre grad dublje uranja.

S one strane — cije deca i potoci
kunu se u sebe i zveri proleća
a mi iskusnici, krtke ljuske, oci,
obručemo palce oko kratkih sveća.

IZGUBLJENJE

Rasut ulicama plamna grada šuplja —
vetrom razneseni šećerni kristali
sa pločnika ko će da me trebi skuplja
malter i ispljuvci oči zatrpali.

Ko znamenje zala vise javne tajne
nad glavama mutnog mnoštva koje baza
ispod nogu ruļje rožnate nehalje
ko barica hlapim čitim bez odraza.

Otkuda mi glasa davna pozajmljena
da se pitam kako da gradim od peska
ko to ubi tajnu slepog ustremljenja
u šta se rasplete laž limenog bljeska.

Kužni golubovi zrna pozobali
odleću u tamu iz jalovog grada
ko su lovci, meci, na kojoj obali
ispod trule cigle miso se raspada.

SNOVIDENJE

Razboljeni pusti valjaju se ljudi
iz očiju kandže a iz usta klinici
bodljikave žice posnim licem ljubi
nadolaze zveri, mrtvi s kanarinci.

Malena su krila očupana kruta
pod nogama krda drhti suva zemlja
kroz neonsko svetlo sobičaka luta
četa lude dece slepe iz podzemlja.

Ođajama punim izbljuvane hrane
trče žene bludne u krake nadute
grupa tihih pasa sladi natenane
prve žrtve — mrtvi polazu adute.

Vode u noć rastu, naprsle su brane
horde beskućnika polaze na pute
dobre misli trule, po čelima rane
izbodena tama uskraćuje skute.

Bilje rđa, žuti, koreni s rastaju
i padaju debila žitka razjedena
vazduh — divlje guške što ludo zagađu
kada padne prva ničim probodena.

A pristižu krda u gradove puste
i raznose kuće na rogove ljute
sa obzorja stižu magle vrelе guste
tragove da sližu kad muke začute.